

БӨЛІМ: ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ

Қазақ журналистикасының бүгіні мен болашағы

ЖАРИЯЛАНДЫ
29.11.2022СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/127184/>

Қазақ журналистикасының бүгіні мен болашағы

Қазақстанда қазіргі журналистика күрделі кезеңдерді бастан өткеруде. Өзгеру уақыты әрқашан беріктік сынағы болып табылалы. Заңдар ғана емес, журналистік жұмыс әдістері, ақпаратты тарату жолдары да өзгеруде. Кең жолақты интернетте қол жетімді журналистиканың дамуына белгілі бір әсер етеді, ал Қазақстанның кеңістігінде ол барлық жерде бола бермейді. Сондықтан дәстүрлі БАҚ-тарды дамыту бұрынғысынша кәсіби қоғамдастықтың басты назарында. Дегенмен Қазақстанның қазіргі журналистикасы мен болашағын айтудан бұрын, қазақ журналистикасының тарихына жүгінген дұрыс болар. Қазақстанның журналистикасы 20-ғасырдың басында қазақ зиялыларын белсенді жұмысымен басталды. Қазақ зиялылары ағартушылық пен білім беруді қолдады. Зиялы қауым өкілдері саяси сауаттылықты қамтамасыз ету, халықтың тарихи санасын тәрбиелеу үшін баспасөз қажет екенін түсінді. «Қазақ» газеті «Алаш» партиясының көшбасшысы Әлихан Бекейханов пен оның сенімді серіктері Ахмет Байтұрсынұлы мен Міржақып Дулатовтың бастамасымен шыға бастады. Басылымды ашу идеясы 1905 жылы пайда болды, сол жылы Қазақ газетін шығаруға рұқсат берілді. Бірақ ресми босату мүмкіндігі тек 1913 жылы пайда болды. «Қазақ» газеті өзінің алдына тек ағартушылық ғана мақсат қоймады — ол «Алаш» ұлт-азаттық қозғалысын белсенді насихаттайтын арнайы органға айналды. Газетте маңызды материалдар жарияланды. Тарихшылардың мәліметі бойынша, апта сайынғы «Қазақ» газетінің бірінші нөмірі 1913 жылы 2 ақпанда Орынборда шыққан. 1915 жылдан бастап олар оны аптасына 2 рет шығара бастады. «Қазақ» газеті бірден кең танымалдылыққа ие болды. Газет сол кездері қазақтардың санына арналған мақалада «Қыр баласы» («Сын степей» — бүркеншік ат) газетінің 8-ші номерінде жазылғандай, сол кездегі Қазақстанның барлық бұрыштарында сол кездегі дала және Түркістан өлкелерінде, немесе 9 облыс пен бір губернияда (Астрахань) жазып берілген. Қазақ әдебиеті мен фольклоры бойынша негізгі зерттеулер мен еңбектері осы газетте, оның жабылуына дейін басылды. 5 жыл ішінде «Қазақ» газеті барлық алдыңғы басылымдардан асып түсетін тиражда сатып алды. «Түркістан уалаяты», «Дала уалаяты», «Айқап», «Серке» және «Сарыарқа» журналдарына

қарағанда «Қазақ» үлкен танымалдылыққа ие болды.

«Қазақ» газетін Ресейдің жоғарығы оқу орындарында оқыған қазақ студенттері-Киевтен Қазанға дейін, Санкт — Петербургтен Томскіге дейін жазып берді, бұған оның беттерінде жарияланған көптеген хаттар дәлел бола алады. Ол 5 миллионға жуық халықтың жалпыұлттық басылымына айналды және қазақтардың ұлттық шоғырлануына ықпал етті.

Қазіргі зерттеушілер басылымды қазіргі қазақ газеттерінің арғы атасы деп атайды. 1918 жылдан бастап басылым ұзақ жылдар тарих қойнауында қалғанына қарамастан. 2006 жылы белгілі жазушы, баспа саласының ірі қайраткері Қоғабай Сәрсекеев «Қазақ» газетін қайта шығарды. Осылайша, біз Қазақстан журналистикасының бастамасына шолу жасадық.

Ал, одан кейін кеңестік журналистика кезеңі болды. Алайда, біз қазақ журналистикасын қарастырған соң, егемендік алғаннан кейінгі қазақ журналистикасын қарастырамыз. Тұтастай алғанда, Тәуелсіз Қазақстанның бүкіл мерзімді басылымдарында қалыптасу мен дамудың жаңа тарихы байқалуда: «бұқаралық ақпарат құралдары туралы» ҚР Бірінші Заңы тәуелсіздік жағдайында 1999 жылы 23 шілдеде қабылданды. 1991 жылы 28 маусымдағы «Баспасөз және басқа да бұқаралық ақпарат құралдары туралы» Қазақ КСР Заңын алмастырды. Жалпы Тәуелсіз Қазақстанның баспасөзі Қазақ КСР-і кезеңіндегі баспасөзден өзгеше 1990 жылға дейін барлығы 10 республикалық мемлекеттік газет пен журналдар жарық көрді, олардың бастылары орыс тілді «Казахстанская правда» және қазақ тілді «Социалистік Қазақстан» (қазіргі «Егемен Қазақстан»). 1990-шы жылдардың басынан бастап самиздаттық «Алматинский вестник», «Вестник», «Свободное слово», «Альтернатива», «Мнение», «Ракурс» газеттері мен журналдары, тәуелсіз «Азат», «Аманат», «Бірлесу», «Алаш», «Өркен» газеттері шыға бастады. 1991 жылы 82 басылым қазақ тілінде жарық көргенін атап өтеміз. Қазақстанның Масс-медиясы еліміз тәуелсіздік алғаннан кейін қарқынды дами бастады. Жыл сайын жаңа басылымдар ашылып, оқырманды журналистиканың жарқын материалдарымен және жаңа формаларымен жаулап алуға тырысты. Алайда, қазіргі уақытта сол жаңа басылымдарының көпшілігі жабылып қалды, бір кездері Қазақстанның тәуелсіз журналистикасын бейнелейтін бірнеше жарқын басылымдар қалды. «Казахстанская правда» және «Егемен Қазақстан» газеттері өз дәстүрлері мен есімдерін сақтай отырып, дамуын жалғастырады. Айта кетейік, «Казахстанская правда» газеті өзінің жүз жылдық мерейтойын бір жылдан соң атап өтпек. Біздің газетіміздің тарихында көптеген даңқты беттер бар, тіпті жүз жылдық мерейтойға дайындалу кезінде ол заманауи, қызықты және ойды ояту ниетін жоғалтпайды. Мемлекеттің БАҚ-қа қатысу үлесінің азаюымен, жеке, корпоративтік басылымдардың дамуымен сипатталатын 1992-1996 жылдар кезеңін еске түсірейік. Ол уақытты жергілікті ақпараттық нарықтың қалыптасу уақыты деп атайды.

Тәуелсіздік алғаннан кейін, шын мәнінде Қазақстанның алдында сапалы жаңа ақпараттық кеңістікті қалыптастыру және оны әлемдік ақпараттық жүйеге біртіндеп енгізу міндеті тұрды. Бұл бағыттағы табысты іс-қимылдар Қазақстан мемлекетін нығайту құрамында жүзден астам ұлттар мен ұлыстар бар қазақстандық қоғамның өзіндік ерекшелігін сақтау тетігінің әрекет ету қағидатын айқындайды деген түсінік келді.

Қазіргі уақытта қазақ журналистикасының жағдайы күнделікті өзгерістерге бейімделуі қажет. Мысалы, медиа сарапшылар мен журналистер қоғамында мынадай түзетулердің неғұрлым талқыланатынын байқап отыр: желідегі анонимдік түсініктемелерге тыйым салынуы мүмкін; журналистерді Шығыс ақпаратының дұрысығының тексеруге міндеттеу; журналистерді жеке өмірі мен дербес деректерінен мәліметтерді таратуға жазбаша рұқсат алуға міндеттеу. Министрліктің мәлімдемесі бойынша: «Біз түзетуді өзгерттік. Бұл барлық жеке деректер туралы емес, шектеулі қол жетімділік туралы. Оларға жеке куәлік деректері, жеке сәйкестендіру нөмірлері, жеке телефондар, мекен — жайлар, тұрғылықты жері, жұмыс орны, еңбек шартының талаптары және т.б. жатады». Сондай-ақ зорлық-зомбылықтан зардап шеккен балалар туралы ақпаратты орналастыру пункті талқылауға жатпайтынын атап өтті. БАҚ мұндай ақпаратты жарияламауы керек, өйткені ол баланың болашақ өміріне теріс әсер етеді. Осындай, тұрақты өзгертулерге байланысты қазақ журналистикасының болашағын нақты болжау күрделі, әрі терең зерттеуді талап ететін мәселе болып табылады. Дегенмен қазіргі ақпараттық кеңістікте түрлі сандық технологиялардың енуі журналистиканың дамуына бір жағынан көпшілікке еркін шығу деген секілді онлайн платформа берсе, екінші жағынан блогерлердің көбеюі журналист пен блогер арасындағы шекараны жойып жатыр. Алайда, саннан сапа шығады деген қағидаға негізделсек қазақ журналистикасы болашақта елдің өзекті мәселелерін барынша кең көтере алатын деңгейге жетеді деген сенімдеміз.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.